

İnsanda Canalis Infraorbitalis ve Foramen Infraorbitale'nin Morfolojik Olarak İncelenmesi

I. Canalis Infraorbitalis ve Foramen Infraorbitale'nin Metrik Özelliklerinin İncelenmesi

Candan ARMAN, Esin KORMAN
D.E.Ü. Tıp Fakültesi Morfoloji Anabilim Dalı

ÖZET

477 erişkin insan kranyumunda canalis infraorbitalis ve foramen infraorbitale'nin metrik özellikleri araştırılmıştır. Canalis infraorbitalis ve sulcus infraorbitalis'in uzunlukları ve konumlarında önemli varyasyonlar saptanmıştır. Foramen infraorbitale'nin konumu, yüzün üst sagittal planı ve transvers planında önemli değişiklikler göstermektedir. N. Infraorbitalisin bölgesel anesteziindeki başarısızlıklar kanal ve deliğin varyasyonları ile açıklanabilir.

Anahtar sözcükler: Canalis infraorbitalis, sulcus infraorbitalis, foramen infraorbitale, nervus infraorbitalis.

SUMMARY

On 477 skulls of adult individuals, metric characteristics of the infraorbital canal and foramen infraorbitale have been studied. The infraorbital canal and infraorbital sulcus have shown significant variabilities on their length and position. The position of the infraorbital foramen in the upper sagittal plan and the transverse plan of the face is characterized by great variabilities. The failure during regional anesthesia of the infraorbital nerve may be explained by these variations.

Key words: Infraorbital canal, infraorbital sulcus, infraorbital foramen, infraorbital nerve.

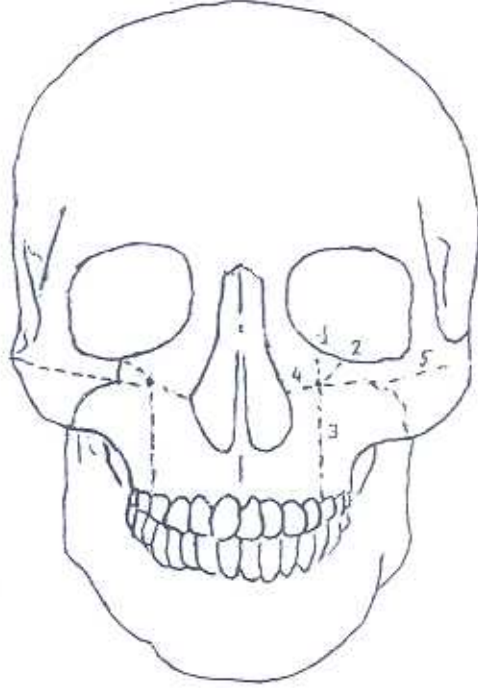
Nervus maxillaris'in yüzdeki dallarından nervus infraorbitalis ve dallarının dağıldığı alanlarda yapılacak cerrahi uygulamalarda, sinirin bölgesel anesteziyi önem kazanır. Anestezinin uygulandığı bölge, sinirin geçtiği canalis infraorbitalis ve kanaldan çıktığı foramen infraorbitale'dir. Uygulamada bazı olgularda, ağrının tamamen kesilmediği ve anestezinin yeterince başarılı olmadığı görülebilmektedir. Bu durumlar, canalis infraorbitalis ve foramen infraorbitale'nin varyasyonlarından kaynaklanabilmektedir (1,2,3,4,5, 6,7,8,9,10,11).

Uygulamada karşılaşılan soruların yanıtlanmasına katkıda bulunmak amacıyla canalis infraorbitalis ve foramen infraorbitale'nin topografisini ve metrik özelliklerini araştırdık.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmamızda, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Morfoloji Anabilim Dalı Koleksiyonunda bulunan 370 adet, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Morfoloji Anabilim Dalı Koleksiyonuna ait 107 adet olmak üzere toplam 477 adet

erişkin kranyumdan yararlanılmıştır. Kranyumlar üzerinde, aşağıda belirtilen ölçümler çift taraflı olarak yapılmıştır. Yapılan ölçüm ve incelemeler ve kullanılan yöntemler şunlardır(3,4,12). İlk beş ölçüm Şekil 1 de gösterilmiştir.

Şekil 1. Yapılan ilk beş ölçüm.

1. Foramen infraorbitale'nin üst kenarının margo infraorbitalis'e olan dik uzaklığı.
2. Foramen infraorbitale'nin üst kenarı ile margo infraorbitalis arasındaki en kısa uzaklık.
3. Foramen infraorbitale'nin üst kenarının processus alveolaris maxillae'ya olan uzaklığı.
4. Foramen infraorbitale'nin dış (parasentral) kıyası ile apertura piriformis arasındaki en kısa uzaklık.
5. Foramen infraorbitale'nin parasentral kıyasının zigomatik kabarıklığa olan uzaklığı.
6. Zigomatik kabarıklıklar arasındaki uzaklık.

7. Prösthion ve nasion arası uzaklık (üst yüz yüksekliği).
8. Canalis infraorbitalis'in iç deliğinden margo infraorbitalis'in kenarına kadar kesin, projeksiyon uzunluğu.
9. Sulcus infraorbitalis'in uzunluğu.
10. Canalis infraorbitalis ve sulcus infraorbitalis'in birlikte projeksiyon uzunluğu.
11. Foramen infraorbitale'nin çap ölçümü.

Yukarıdaki ölçümlerin yardımıyla şu indeksler hesaplanmıştır:

1. Canalis infraorbitalis'in uzunluk indeksi= Canalis infraorbitalis'in projeksiyon uzunluğu X 100/Sulcus ve Canalis infraorbitalis'in projeksiyon uzunluğu.
2. Foramen infraorbitale'nin vertikal durumdaki indeksi= Foramen infraorbitale'nin üst sınırının margo infraorbitalis'in kıyasına dik uzaklığı X 100/Foramen infraorbitale'nin üst sınırının processus alveolaris maxillae'nin kıyasından uzaklığı.
3. Foramen infraorbitale'nin emine durumdaki indeksi= Foramen infraorbitale'nin parasentral kenarının apertura piriformis kıyasından uzaklığı X 100 / Zigomatik kabarıklık ile foramen infraorbitale'nin parasentral kıyası arasındaki uzaklık.
4. Üst yüz indeksi= Üst yüz yüksekliği X 100/ (en geniş) yüz genişliği (4).

Eldedilen ölçümlerin istatistiksel analizi ile sonuca gidilmiştir.

BULGULAR

Veriler elde edildikten sonra istatistiksel bilgiler ve işlemler, histogramlar, korelasyon şemaları ve tabloları, indeks hesaplamalarına ait formüller ve t testten yararlanılarak aşağıda açıklanan bulgular ortaya çıkarılmıştır. İstatistiksel çalışmalar Ege Üniversitesi Bilgisayar Araştırma ve Uygula-

ma Merkezinde *MINITAB* paket programında gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bazı veriler tarafımızdan değerlendirilmiştir.

Canalis infraorbitalis ve foramen infraorbitale'nin metrik özellikleri açıklanmış ve metrik istatistiksel sonuçlar Tablo I, Tablo II ve Tablo III'de gösterilmiştir.

Tablo-I: Metrik Özellikler

Araştırılan Özellik		N	N ₁	Ort.	Ort.Değer	Ort.İl	St.Sapma	St.Hata
1. S+C. F'nin projeksiyon uzunluğu	Sağ	429	48	29.420	29.350	29.387	2.816	0.136
	Sol	418	59	29.766	29.700	29.724	2.789	0.136
2. C. F'nin projeksiyon uzunluğu	Sağ	401	76	19.666	19.650	19.690	6.018	0.301
	Sol	397	80	19.637	19.600	19.638	6.149	0.309
3. S.L'nin projeksiyon uzunluğu	Sağ	397	80	9.803	8.900	9.613	5.939	0.298
	Sol	397	80	10.084	9.950	9.938	5.977	0.300
4. C.F'nin uzunluk indeksi	Sağ	401	76	67.170	70.190	67.310	20.580	1.030
	Sol	397	80	65.968	65.172	66.318	19.737	0.991
5.F.I. ile M.I. arasındaki en kısa uzaklık	Sağ	474	3	6.837	6.775	6.808	1.618	0.0743
	Sol	472	5	6.135	6.800	6.795	1.547	0.0712
6. F.I. ile M.I. arasındaki dik uzaklık	Sağ	474	3	7.760	7.750	7.725	1.741	0.080
	Sol	472	5	7.088	7.050	7.073	1.558	0.071
7a. F.I. ile P.A. arasındaki dik uzaklık	Sağ	212	2	30.241	30.400	30.343	3.768	0.259
	Sol	205	9	30.453	30.400	30.526	3.704	0.259
7b. F.I. ile P.A. arasındaki dik uzaklık	Sağ	264	7	35.037	35.050	35.062	2.980	0.183
	Sol	268	3	36.065	36.050	36.061	2.980	0.182
8. F.I.'nin vertikal indeksi	Sağ	264	213	22.848	22.733	22.775	5.350	0.330
	Sol	269	208	20.595	20.200	20.300	6.460	0.220
9. F.I. ile A.P. arasındaki en kısa uzaklık	Sağ	474	3	18.200	18.200	18.204	2.022	0.093
	Sol	472	5	18.415	18.300	18.379	1.965	0.090
10. F.I. ile zigomatik kabarıklık arasındaki uzaklık	Sağ	415	62	57.324	57.300	57.351	4.312	0.212
	Sol	411	66	55.668	55.600	55.668	4.625	0.238
11. F.I.'nin enine indeksi	Sağ	415	62	31.868	31.605	31.741	4.414	0.217
	Sol	411	66	33.331	32.823	33.128	4.606	0.227
12. Üst yüz indeksi		375	102	51.808	51.812	51.975	4.880	0.252
13. Yüz genişliği		376	101	127.45	127.10	127.07	15.61	0.81
14. Üst yüz yüksekliği		474	3	65.950	66.200	66.284	6.771	0.311
		472	5	3.454	3.400	3.432	0.782	0.036
15. F. F'nin çapı	Sağ	472	5	3.454	3.400	3.432	0.782	0.036
	Sol	471	6	3.633	3.600	3.602	0.781	0.036

Kısaltmalar

C.I- Canalis infraorbitalis
F.I. Foramen infraorbitale
S.L. Sulcus infraorbitalis
M.I. Margo infraorbitalis
P.A. Pars alveolaris
St. Sapma- Standart sapma
St. Hata- Ortalamamın standart hatası
Min- Minimum değer
Max: Maksimum değer

N- Olgu sayısı
N₁- Hesap katılmayan olgu sayısı
Ort- Aritmetik ortalama
Ort. Değer-Ortanca değer
Ort.İl. Maksimum ve minimum değerlerin bulunmadığı ortama değer
Q1 - Gözlem sayısının % 25'ine karşılık gelen değer
Q2 - Gözlem sayısının % 75'ine karşılık gelen değer
r2 - Korelasyon katsayısı
p - Anlamlı farklılığı belirten değerler

Tablo II : Sağ ve sol tarafların karşılaştırılması ve test edilmesine ait metrik sonuçlar

Araştırma Özelliği	N	Ort.	Ort.Değer	Ort.İl	St.Sapma	St. Hata	T	P.
1.S+CI'nın projeksiyon uzunluğu	414	0.363	0.350	0.304	2.321	0.114	-3.18	0.0016
2.CI'nın projeksiyon uzunluğu	387	-0.008	-0.050	-0.039	3.379	0.127	-0.05	0.96
3.SI'nın projeksiyon uzunluğu	387	0.301	0.300	0.309	3.560	0.181	1.67	0.097
4.CI'nın uzunluk indeksi	387	-1.103	-0.716	-0.913	12.294	0.625	-1.76	0.078
5.FI ile MI arasındaki en kısa uzaklık	470	-0.0224	0.000	-0.0086	1.0653	0.0491	-0.46	0.65
6.FI ile MI arasındaki dik uzaklık	470	-0.6694	-0.6500	-0.6616	1.2166	0.0561	-11.93	0.00
7a. FI ile PA arasındaki dik uzaklık	203	0.284	0.000	0.239	2.603	0.183	1.550	0.120
7b. FI ile PA arasındaki dik uzaklık	261	1.024	1.000	1.019	1.844	0.114	-8.97	0.00
8. FI'nın vertikal indeksi	261	-2.556	-2.037	-2.449	3.710	0.230	-11.13	0.00
9. FI'nın APye en kısa uzaklığı	470	0.2245	0.200	0.2168	1.4049	0.0648	3.46	0.0006
10.FI'nın zigomatik kabarıklığa uzaklığı	378	-1.328	-1.275	-1.295	2.861	0.147	-0.02	0.00
11. FI'nın enine indeksi	378	1.272	1.236	1.247	3.217	0.165	7.69	0.00
12. FI'nın çapı	468	0.1815	0.200	0.1846	0.6192	0.0286	6.34	0.00

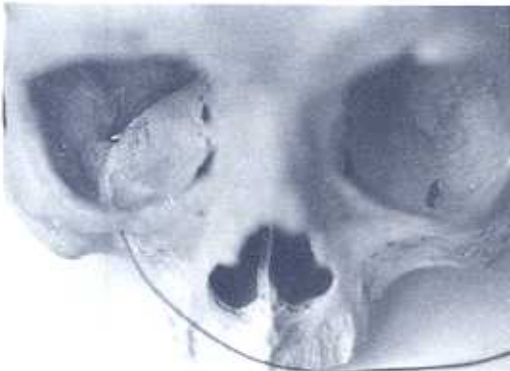
Tablo III: Metrik Özellikler

Araştırılan Özellik		Min	Max.	Q1	Q2
1. Canalis+Sulcus infraorbitalis'in projeksiyon uzunluğu	Sağ	20.500	39.300	27.500	31.200
	Sol	21.500	38.400	27.900	31.462
2. Canalis infraorbitalis'in projeksiyon uzunluğu	Sağ	5.150	32.350	14.600	24.825
	Sol	5.400	36.100	14.825	24.850
3. Sulcus infraorbitalis'in projeksiyon uzunluğu	Sağ	0.000	24.200	4.400	14.925
	Sol	0.000	23.450	4.675	14.920
4. Canalis infraorbitalis'in uzunluk indeksi	Sağ	20.160	100.00	49.270	84.910
	Sol	19.217	100.00	48.651	84.605
5. F.I. ile M.I. arasındaki en kısa uzaklık	Sağ	2.200	12.200	5.70	7.90
	Sol	2.350	11.200	5.70	7.83
6. F.I. ile M.I. arasındaki dik uzaklık	Sağ	3.100	12.85	6.55	8.70
	Sol	2.350	11.30	5.95	8.18
7. Alveol çukurları kapanmamış maxillaelerde F.I. ile P.A. arasındaki dik uzaklık	Sağ	26.650	46.250	33.100	37.200
	Sol	26.850	47.600	34.425	37.900
8. Alveol çukurları kapanmış maxillaelerde F.I. ile P.A. arasındaki dik uzaklık	Sağ	28.250	38.400	28.125	32.600
	Sol	18.350	40.100	28.400	33.050
9. Foramen infraorbitale'nin vertikal indeksi	Sağ	9.285	39.873	19.034	26.025
	Sol	5.669	34.814	17.100	23.300
10. F.I. nin A.P. ye en kısa uzaklığı	Sağ	10.850	24.000	16.950	19.500
	Sol	12.200	25.450	17.150	19.687
11. F.I. nin zigomatik kabarcığa uzaklığı	Sağ	45.750	69.800	54.500	60.500
	Sol	43.100	67.350	52.500	59.050
12. F.I. nin enine indeksi	Sağ	18.750	49.352	29.086	34.585
	Sol	22.174	51.786	29.983	35.855
13. Üst yüz indeksi		38.780	64.045	49.186	54.844
14. Yüz genişliği		113.10	146.35	122.32	132.07
15. F.I. nin çapı	Sağ	1.50	6.40	2.95	3.95
	Sol	1.75	8.05	3.15	4.05
16. Üst yüz yüksekliği		52.55	75.90	62.650	70.212

1. Canalis + sulcus infraorbitalis'in projeksiyon uzunluğu: Her iki tarafta 20-40mm arasında, sağda aritmetik ortalama 29.42mm solda ise 29.76mm bulunmuştur. 3 olguda her iki tarafta, 1 olguda sağda, 2 olguda solda, sulcus infraorbitalis'in bulunmadığı saptanmıştır (Şekil 2). Oluk ve kanalın birlikte projeksiyon uzunlukları arasında doğrusal bir ilişki olduğu saptanmıştır ($p=0.0016$, $p>0.05$, $r=0.677$).

2. Canalis infraorbitalis'in projeksiyon uzunluğu: Her iki tarafta 5-32mm arasındadır. Aritmetik ortalama, sağda 19.66mm, solda 19.63mm olarak saptanmıştır. En sık görülen uzunluklar sağda %24.67 olguda solda %24.68 olguda 23-27mm'dir. İki taraf arasında doğrusal bir ilişki saptanmıştır ($p=0.96$, $p>0.05$, $r=0.847$).

3. Sulcus infraorbitalis'in projeksiyon uzunluğu: Sağda ve solda 2-24mm arasındadır. En sık görülen değerler; sağda olguların %50.10'unda 2-8mm arasında, solda olguların %47.83'ünde 2-9mm arasında olarak aritmetik ortalamanın altında bulunmuştur. 3 olguda her iki tarafta, bir olguda sağda, iki olguda solda oluşmadığı gözlenmiştir (Şekil 2). Sağ ve sol tarafların değerleri arasında doğrusal bir ilişki vardır ($p=0.097$, $p>0.05$, $r=0.822$).

Şekil 2. Canalis infraorbitalis'in Processus Zygomaticus'un tabanından teğet geçen bir doğrultuda olduğu ve oluğun bulunmadığı bir olgu.

4. Canalis infraorbitalis'in uzunluk indeksi: Kanalın hem asimetri gösterdiği hem de uzunluğunun değişiklik gösterdiği saptanmış, ayrıca oluğun yerini tamamen kanalın aldığı veya kanalın oldukça kısa olduğu olgulara da sıklıkla rastlanmıştır (Şekil 3). Kanalın indeksi her iki tarafta 20-100 arasındadır. En sık görüldüğü 70-90 arasındaki değerler sağda %39.90 olguda, solda %47.85 olguda elde edilmiştir. Sağ ve sol indeksler arasında bağıntı bulunamamıştır ($p=0.078$, $p>0.05$, $r=0.815$).

Şekil 3. Sağda 2 ayrı delik, kanal ve oluğun bulunduğu ve kanalın indeksinin 30-50 arasında olduğu bir olgu.

5. Foramen infraorbitale'nin üst sınırının margo infraorbitalis'in kıyasına en kısa uzaklığı: Sağda ve solda 2-12mm arasındadır. Sağdaki olguların %57.79'unda 7-12mm, soldaki olguların %58.03'ünde 7-11mm olarak, ortalama değer üzerinde bulunmuştur. Sağ ve sol tarafa ait değerler arasında %99 doğrusal ilişki saptanmıştır ($p=0.65$, $p>0.05$, $r=0.775$).

6. Foramen infraorbitale'nin üst sınırının margo infraorbitalis'e dik uzaklığı: Değerler her iki tarafta 2-13mm arasındadır. Sağdaki olguların %56.51'i, soldakilerin %40.46'sı aritmetik ortalamanın üzerindedir. Sağda %3.37 oranında 12-13mm olarak, solda %18.85 oranında 9-11mm olarak margo infraorbitalis'den oldukça uzaktadır(Şekil 4). Sağdaki olguların %2.53'ünde 3-4mm, soldakilerin %3.8'inde 2-4mm olmak üzere margo infraorbitalis'e çok yakındır (Şekil 5). Sağ ve sol tarafın uzaklıkları arasında önemli derecede bağıntı bulunmaktadır($p=0.000$, $p<0.01$). Kanal ile arasında doğrusal ilişkinin olduğu($r=0.734$), oluk ile ilişkili olmadığı saptanmıştır. Dik uzaklığın sağda ve solda eşit olduğu olgu sayısı 33'tür: Bu da olguların %7.02'sidir. Bu olgulardaki gözlem değerleri 3.60-11.75mm arasındadır. Sağda ve solda dik uzaklığın eşit olduğu 7 olguda gözlem değerleri 5-8mm arasında bulunmuştur. En kısa uzaklığın eşit olduğu 10 olgunun değerleri 4-10mm arasındadır. Her iki tarafta uzunlukların tümünün eşit olduğu 1 olgudaki uzaklık 7.50mm'dir. En kısa ve dik uzaklıkların eşit olduğu olgu sayısı sağda 28(%5.95) ve uzunluk 4-10mm, solda 126(%26.80) ve uzunluk 3-10mm'dir.

Şekil 4. Foramen Infraorbitale'nin vertikal indeksinin her iki tarafta 30'un üzerinde olduğu bir olgu.

7. Foramen infraorbitale'nin üst sınırının processus alveolaris maxillae'ya uzaklığı.

a. Alveol çukurları kapanmış maxilla'larda, gözlem değerleri 18-40mm arasındadır. Sağda %43.38 olguda, solda %31.20 olguda değerler aritmetik ortalamanın üzerindedir. Solda uzaklığın daha kısa olduğu, buna göre deliğin yerinin değiştiği saptanmıştır. Korelasyon katsayısına göre, iki taraf arasında doğrusal ilişki bulunmaktadır($p=0.12$, $p>0.05$ $r=0.758$).

b. Alveol çukurları kapanmamış maxilla'larda, gözlem değerleri 26.6-47.6mm arasındadır. Sağdaki olguların %49.59'unda soldakilerin %65.40'ında aritmetik ortalamanın altındadır. Bu sonuçlara göre solda bu uzaklık daha kısadır. İki taraf arasında önemli ilişki bulunmaktadır ($p=0.000$, $p<0.01$, $r=0.809$). Alveol çukurları kapanmış ve kapanmamış maxilla'lardan elde edilen uzunlukların karşılaştırılması ile, iki grubun değerleri arasında bağıntı gözlenmiştir ($p=0.00$, $p<0.01$).

8. Foramen infraorbitale'nin vertikal indeksi: İndeks sağda 8-40, solda 6-38 arasında hesaplanmıştır. Sonuçların karşılaştırılması sonucunda, deliğin margo infraorbitalis'e yakın olduğu saptanmıştır. İndeksin, 30 ve 30'un üzerinde bulunduğu olgularda delik, margo infraorbitalis ile processus alveolaris arasındaki uzaklığın 2/3 orta bölümü içindedir. İndeksin 10 ve altında olduğu olgularda kenara yakındır (Şekil 5). Sağ ve sol taraf arasında önemli ölçüde bağıntı bulunmaktadır ($p=0.000$, $p<0.01$, $r=0.727$).

Şekil 5. Foramen Infraorbitale'nin vertikal indeksinin her iki tarafa 10'un altında olduğu bir olgu.

9. Foramen infraorbitale'nin parasentral kısmının, apertura piriformis'e en kısa uzaklığı: Gözlem değerleri 10-25mm arasındadır. Sağda %41,56 olguda, solda %44,70 olguda aritmetik ortalamanın üzerindedir (Şekil 6). En sık ölçülen uzunluk sağda %20,46 olguda, solda %21,39 olguda 18mm'dir. Korelasyon katsayısı incelenerek her iki taraf arasında doğrusal ilişki saptanmıştır ($p=0.0006$, $p>0.05$, $r=0.751$).

Şekil 6. Foramen Infraorbitale'nin enine indeksinin her iki tarafta 40'ın üzerinde olduğu bir olgu.

10. Foramen infraorbitale'nin parasentral kısmının, zigomatik kabartı'ya olan uzaklığı: Gözlem değerleri 43-70mm arasındadır. En sık ölçülen değerler, sağda, %61,68 olguda 55-63mm, solda %58,63 olguda 53-61mm olarak bulunmuştur. Her iki taraf arasında %99 anlamlı ($p=0.000$, $p<0.01$, $r=0.791$) doğrusal ilişki saptanmıştır.

11. Foramen infraorbitale'nin enine indeksi: İndeks, sağda, 18-50, solda 22-52 arasındadır. Sağda olguların %44,33'ü, solda ise %52,31'i ortalama değerinin altındadır. Foramen infraorbitale'nin daima apertura piriformis'e yakın olduğu saptanmıştır. Sağda %5,54, solda %11,19 olguda indeks 40'ın üzerindedir. Bu tür olgularda foramen infraorbitale, apertura piriformis'ten daha uzakta yer almıştır (Şekil 6). Sağ ve sol taraf arasında anlamlı bağlantı olduğu saptanmıştır ($p=0.0000$, $p<0.01$, $r=0.751$).

12-Üst yüz indeksi: İndeks, 38-64 arasında değişmektedir. Üst yüz indeksinin, elmacık çıkıntıları arası uzunlukları ile ters orantılı, üst yüz yüksekliği ile doğru orantılı olduğu belirlenmiştir. Foramen infraorbitale'nin sağda ve solda vertikal indeksi ile doğru orantılı olduğu, dar ve geniş kranyumlarda deliğin yerinin değiştiği saptanmıştır. Aynı zamanda, foramen infraorbitale'nin üst kenarı ile margo infraorbitalis arasındaki dik uzaklık ve en kısa uzaklık foramen infraorbitale'nin üst kenarı ile processus alveolaris maxillae arasındaki uzaklık ile de doğru orantılı olduğu saptanmıştır.

13-Yüz genişliği: 108-148 mm arasındadır. Yüz genişliği margo infraorbitalis ile foramen infraorbitale'nin üst kenarı arasındaki dik uzaklık ile %95, apertura piriformis ile foramen infraor-

bitale'nin dış kenarı arasındaki en kısa uzaklık , zigomatik kabarıklık ile deliğin dış kenarı arasındaki uzaklık ile %99 doğru orantılıdır. Üst yüz yüksekliği ile de doğru orantılı olduğu belirlenmiştir.

14- Üst yüz yüksekliği : 48-84 mm arasındadır. Yüz genişliği ve üst yüz indeksi ile doğru orantılı olduğu saptanmıştır.

15-Foramen infraorbitale'nin çapı: Gözlem değerleri sağda 1,5-6,5mm, solda 2-8mm'dir. Sağda 0,6 olguda aritmetik ortalamamın altında, %57,50 olguda ortalamamın üzerindedir. Solda ise %30,57 olguda aritmetik ortalamamın altında, %41,18 olguda ortalamamın üzerindedir. Sağda %49,89 olguda çap 3-3,5 mm, solda %50,74 olguda 3,5-4 mm bulunmuştur. Sağ ve sol taraf arasında doğrusal ilişki bulunduğu görülmüştür. Yukarıda açıklanan metrik özellikler ile canalis ve sulcus infraorbitalis'in uzunluğunda ve durumunda varyasyonlar olabildiği görülmüştür. İki olguda canalis infraorbitalisin, konveksliği dışa bakan ve processus zygomaticus'un tabanından teğet geçen bir doğrultuda bulunduğu saptanmıştır (Şekil 2). İki olguda, sağ tarafta iki ayrı foramen infraorbitale'den başlayan iki kanal saptanmış, kanalların iki ayrı olukla devam edip sonlandığı görülmüştür(Şekil 3). Bir olguda, sağ tarafta yukarıdaki kanallar gibi ayrı deliklerden başlayan iki kanal saptanmıştır. Aksesuar delikten başlayan kısa kanal ile esas kanalın aynı olukla devam ederek sonlandığı görülmüştür. Aksesuar kanalın izlendiği olgular hesaplamaya katılmamıştır.

TARTIŞMA

N.infraorbitalis yüzde sinus maxillariste, üst çene dişlerinde, ağız ve burun boşluğu mukozalarında, alt göz kapağı, burun kanatları ve yanağın üst yarısı ve üst dudakın derisinde dağılan dallar verir (1,2,5,10,12,15,16,17,18,19). Sinirin bölgesel anesteziinde ağrının her zaman tam olarak kesilmesinin sağlanamamasının, canalis infraorbitalis ve foramen infraorbitale'nin varyasyonlarından kaynaklandığı bildirilmiştir(3,4,5,6,8,13).

Canalis infraorbitalis ve foramen infraorbitale'nin normal anatomisini, uzunluğu ve pozisyonundaki varyasyonlarını incelediğimiz çalışmamızda metrik ölçümlerin karşılaştırmalı sonuçları açıklanmıştır. Sulcus ve canalis infraorbitalis'in uzunlukları ve varyasyonlarını bildiren araştırmacılar, Grzybowski(1927), Fischer(1951), Werlotzky (1960), Romanes (1964), Sicher (1970), Kadanoff ve arkadaşları (1974), Gozdziwski ve arkadaşları (1979)'dır. Sulcus ve canalis infraorbitalis'in varyasyonları arasında sulcus infraorbitalis'in oluşmadığı ve kapalı canalis infraorbitalis'in Afrikalılarda, oldukça kısa kanalın ise sıklıkla Kızılderililerde bulunduğu (3) veya kanalın yerinin değişebildiği(12) bildirilmiştir.

Çalışmamızda 3 olguda her iki tarafta, 1 olguda sağda, 2 olguda solda sulcus infraorbitalis'in bulunmadığı saptanmış ve bu olgular da kanalın uzunluk indeksi bulunurken hesaplamaya dahil edilmiştir. İki olguda sağ tarafta 2 ayrı delikten başlayan 2 kanal bulunduğu, kanalların iki ayrı

olukla devam edip sonlandığı. 1 olguda ise sağ tarafta 2 ayrı delikten başlayan aynı olukla devam ederek sonlanan 2 kanal görülmüştür. Literatürde benzer örneklere rastlanmamıştır.

Foramen infraorbitale'nin yeri ile ilgili çalışmalarında kullandıkları yöntemlerden yararlandığımız Gozdziwski ve arkadaşları (3), foramen infraorbitale'nin üst sınırının margo infraorbitalis'e olan dik uzaklığını ölçmüşlerdir. Biz buna ek olarak adı geçen bölümler arasındaki en kısa uzaklığı ölçtük. Sağ ve sol tarafa ait bulduğumuz değerler arasında doğrusal bir ilişki olduğunu saptadık.

Foramen infraorbitale'nin üst sınırı ile processus alveolaris maxillae arasındaki uzaklığın, sağ ve sol taraflar arasındaki farkı istatistiksel yönden önemsiz olarak bildirilmesine karşın (4) çalışmamızda bu uzaklık alveol çukurları kapanmış ve alveol çukurları kapanmamış maxilla'lar olmak üzere iki ayrı grupta incelenmiş ve her iki grupta da solda değerlerin daha düşük olduğu görülmüştür. Foramen infraorbitale'nin vertikal indeksinin incelenmesi sonucunda delik daima margo infraorbitalis'e yakın olarak bulunmuş (3), %2,8 olguda oldukça yakın, %6 olguda oldukça uzakta olarak bildirilmiştir. Bulgularımız araştırmacıların bulguları ile benzerlik göstermektedir. Sonuçlarımız arasında sağda ve solda farklılık olduğu saptanmıştır.

Geniş ve dar yüz iskeletleri foramen infraorbitale'nin durumuna ilişkin bilgilere dayanılarak

incelenmiş ve bu özellikler arasında hiçbir bağlantı bulunmadığı bildirilmiştir. Biz, üst yüz indeksinin hem üst yüz yüksekliği hem de deliğin vertikal indeksi ile doğru orantılı olduğunu saptadık. Ayrıca yüz genişliğinin foramen infraorbitale'den margo infraorbitalis'e olan dik uzaklıkla, apertura piriformis'e olan en kısa uzaklıkla, zigomatik kabanklığına olan uzaklık ve üst yüz yüksekliği ile de doğru orantılı olduğunu gördük.

Literatürlerde deliğin çapı ile ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır. Olgularımızda çap ölçümü yapılmış, sağda 1,5-6,5mm, solda 2-8 mm arasında değiştiği görülmüş ve her iki taraf arasında doğrusal ilişki bulunduğu saptanmıştır.

Canalis infraorbitalis'in konumu ve uzunluğundaki varyasyonlar, foramen infraorbitale'nin konumu ve büyüklüğündeki değişiklikler nervus infraorbitalis'in bölgesel anestezisi açısından önem taşımaktadır. Düzenli yapılan bir operasyona karşın ağrının tam olarak kesilmediği olgularda kanalın kısa olması nedeniyle anestezik maddenin orbita içine girebileceği, bu yüzden uygulamada bu durumun göz önüne alınması gerektiği literatürde bildirilmiştir (3).

Sonuç olarak, canalis infraorbitalis ve foramen infraorbitale ile ilgili olarak saptanan değişiklikler nervus infraorbitalis'in bölgesel anestezisindeki tam veya kısmi başarısızlığın nedenlerini açıklayabilmekte yol gösterici olabilirler.

KAYNAKLAR

1. Carpenter M.B, Sutin J. Human Neuroanatomy, Eighth Edition, London: Williams and Wilkins 1980.
2. Çimen A. Anatomi Bursa Uludağ Üniversitesi Basımevi 1987; 21.
3. Gozdziowski S, Nizaankowski C, Kudlik R. Die morphologische Analyse des Canalis infraorbitalis und des Foramen infraorbitale beim Menschen. Anat Anz 1979; 517-527.
4. Kadanoff D, Mutafov ST, Jordanov J. Die Schmerzbe-
taubung der Endäste des N. trigeminus in Abhängig-
keit von den Angaben der Variationen ihrer Aus-
trittsöffnungen am Gesichtsschädel. Stomatologie der
DDR Berlin II.1974; 11: 748-754.
5. Konukman S. Diş Hekimliğinde Anestezi. 2. Baskı,
İstanbul Nazım Terzioğlu Matematik Araştırma Merke-
zi Baskı Atölyesi 1982; 93-97.
6. Montgomery WW. Surgery of the Upper Respiratory
System, Volume I. Lea and Febiger Philadelphia 1971;
843.
7. Ögen C. Göz Ameliyatları. Ankara: Türk Tarih Kuru-
mu Basımevi 1956.
8. Paparella MM, Shumrick DA. Otolaryngology Volume
II. Second Edition W.B. Saunders Company Philadel-
phia 1980.
9. Paparella MM, Shumrick DA. Otolaryngology
Volume III. Second Edition W.B. Saunders Company
Philadelphia 1980.
10. Scott JH, Symons NBB. Introduction to Dental Anato-
my. Churchill Livingstone. New York 1982; 96-101.
11. Sicher H, Du Brul EL. Oral Anatomy. Sixth Edition.
The C.V. Mosby Company: Saint Louis 1970.
12. Kurun O. Sistematik Anatomi I. İstanbul Filiz Kitabevi
1976; 8-10.
13. Kadanoff D, Mutafov ST, Jordanov J. Über die
Hauptöffnungen resp. Incisurae des Gesichtsschädels.
Gegenbaurs morphol Jahrb Leipzig 1970; 102-118.
14. Martin R, Saller K. Lehrbuch der Anthropologie Bd. I
3. Auflage Gustav Fischer Verlag, Stuttgart 1957.
15. Odar İ.V. Anatomi Ders Kitabı. 1. Cilt 12. Baskı. Elif
Matbaacılık Şti. Ankara, 1980; 252.
16. Pansky B. Review of Gross Anatomy, Fifth Edition
MacMillan publishing Company New York 1984.
17. Romanes GJ. Cunningham's Textbook of Anatomy.
Tenth Edition. Oxford University Press, New York
1964; 142-146.
18. Williams LP, Marwick R. Gray's Anatomy. Thirty-
sixth Edition. Churchill Livingstone. London 1980;
338.
19. Zileli T, Altınör N. Kranyal Sinirler. In: Brodal A.
Cranial Nerves. Anatomy and Anatomical-Clinical Cor-
relations. Hacettepe Üniversitesi Yayınları Ankara
1979.